

Maria Hendriks, een meisje uit Beugen, in 1807 beschuldigd van hoererij, veroorzaakt een volksgericht maar komt toch nog redelijk goed terecht.

Door: Jan Veekens

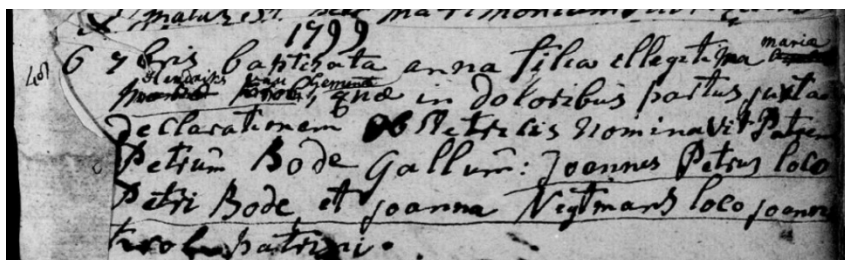
Merlet 2015, blz. 3

Inleiding

De Hoge Vierschaar in Grave sprak tot in de Franse tijd recht in het Land van Cuijk. De heer J. van Dongen heeft heel veel onderzoek gedaan in het archief van deze rechtbank. In 1999 verscheen van zijn hand een boekwerkje met de titel "Een land met goede justitie". Tussen alle misdadigers vinden we daarin op bladzijde 29 ook een verwijzing naar het proces tegen Maria Hendriks uit Beugen. In juli 1808 wordt Maria Hendriks verhoord door de Vierschaar te Grave op beschuldiging van oneerbaar te leven, ongehuwd samen te wonen, kinderen buiten het huwelijk te hebben gebaard en mogelijk heeft zij zelfs een kind te vondeling gelegd. Ruim een halfjaar eerder, op 18 december, was zij daarvoor door de schout-civiel in Beugen gearresteerd en naar Grave gebracht. Hoe verliep dit proces en wat ging er aan vooraf?

De persoon Maria Hendriks

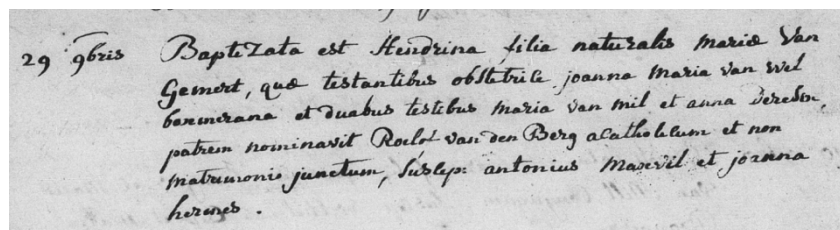
Maria Hendriks wordt op 4 april 1771 te Beugen gedoopt. Van haar vader Adrianus Hendriks, vermoedelijk afkomstig van Gemert en overleden te Beugen 13-10-1775, zal zij zich zo goed als niets herinnerd hebben. Zij was immers nog maar 4 jaar toen hij stierf. Haar moeder Johanna Hermens Crol was hertrouwd met Antoon Hendriks. Zij overlijdt te Beugen 25-11-1805. Zoals gebruikelijk ging ook Maria als meid dienen en kwam terecht bij een gezin in Groesbeek. Daar in huis woonde ook een Franse soldaat, Peter Bode genaamd. Zoals het wel vaker gebeurd hebben zij een oogje op elkaar. Dit gaat zelfs zover dat zij "vleeselijke conversatie" hebben, met gevolg dat hij een kind bij haar verwekt. Maria wordt, voor zover dat is na te gaan, niet weggestuurd en het kindje, een meisje, wordt 7 september 1799 in Groesbeek gedoopt. Zij wordt vernoemd naar haar grootmoeder en krijgt de naam Anna en als achternaam Peters, als verwijzing naar de vader.

Doopinschrijving van Anna op 6 sept. 1799 te Groesbeek.

Aangezien er in die tijd nog geen bevolkingsadministratie bestond, is het niet mogelijk na te gaan hoe het met Maria daarna vergaat. Zij duikt weer op in Nijmegen, waar

zij samenwoont met Jan van den Berg(h), zoon van Roelof van den Berg(h). Het kan zelfs ook zo zijn dat zij daar niet met de zoon maar met de vader samenwoont en later in Beugen ook. In elk geval Roelof is niet katholiek, zodat een huwelijk bij de pastoor, mede ook gezien het gedrag van beiden, er niet in zit en het stel ongehuwd gaat samenwonen in Beugen. Zij trachten nog wel voor de schepenvank van Beugen te trouwen, maar vanwege het schandelijke leven dat zij leiden wordt dit ook geweigerd. Uit deze relatie van Maria met hem, of met Van de Berg(h) junior, wordt een kind geboren dat de naam Hendrina van den Berg(h) krijgt en op 29 november 1804 in Beugen wordt gedoopt. Volgens het doopboek is de vader Roelof van den Berg(h).

Doopinschrijving van Hendrina op 29 nov. 1804 te Beugen.

In 1807 is die liefde kennelijk al weer over en blijkt Maria in te wonen bij haar stiefvader op de Nieuwe Haart onder Beugen. Haar gedrag is in de ogen van haar omgeving niet al te best. In elk geval ook nu doen er de nodige praatjes in Beugen en op de Haart de ronde. Men denkt dat zij een relatie met haar

stiefvader heeft en fluistert ook dat zij van hem zwanger is geweest en in het geheim een kind heeft gebaard.

De directe aanleiding voor deze geruchten is het vinden van een pas geboren kindje in Sint Anthonis, waarvan men denkt dat Maria wel eens de moeder zou kunnen zijn.

Om het overzicht in deze kwestie te behouden eerst de verklaring van de vrouw in Sint Anthonis die het kind heeft gevonden. Willemijn Verhof, weduwe van Peter Jordens, oud 56 jaar, woont bij haar schoonzoon Martinus Remmen, naast vicaris Van den Heuvel en dicht bij de kerk van Sint Anthonis. Zij doet daar een weinig huiswerk. Zij bevestigt dat zij op 28 oktober 1807 tussen de klok van 8 uur en half negen bij de voordeur van het huis van haar schoonzoon tegen iets aanstootte. Het was al aan het donkeren en op haar groep kwam men van binnen met een lantaarn. Zij vonden een kind, nog niet gewassen na de geboorte, gewikkeld in een linnen doek. Het kind kon daar nog maar kort hebben gelegen omdat even na acht uur huisgenoten nog door de deur zijn gekomen en niets bemerkten. Zij hebben het kind vervolgens opgenomen, gereinigd en dezelfde dag laten dopen. Het kind krijgt de naam Antonia Buijtenhuijs en is in de kost gedaan bij de huisvrouw van Thomas Egbers. Willemijn bevestigt deze verklaring met de eed "Zo waarlijk helpe mij God Almachtig" en tekent deze verklaring op 20 april 1808.

Volkswuede op de Haart in Beugen

In de maanden daarop komt het geruchtcircuit in Beugen en op de Haart, een buurtschap ten noordwesten van het dorp, op gang met uiteindelijk een uitbarsting op 13 december.

De mensen pikken het gedrag van Maria niet langer en willen haar en haar stiefvader dat eens goed laten voelen. Men verzamelt zich bij het huis van Maria, blaast op de hoorn en de mensen schreeuwen dat Maria en haar stiefvader naar buiten moeten komen. De stiefvader wordt niet gezien. Maria en haar kinderen zijn wel thuis en ze staat er alleen voor.

De woedende menigte stoot tegen de wand van haar huisje en Maria vlucht in paniek naar de schout in het dorp en vertelt daar haar verhaal. In een verslag dat de volgende dag wordt opgemaakt ten overstaan van de schout-civiel ad interim Van Duijnhoven van

het schoutambt Cuijk, wordt de gang van zaken zowel van haar kant als van de schepenen uit Beugen weergegeven. Maria bevond zich gisteren (zondagavond) omstreeks 7 uur alleen met haar twee kinderen thuis in de kamer, die door haar en haar stiefvader werd bewoond. Haar stiefvader was in de vooravond van huis gegaan zonder dat zij wist waarheen. Buiten hoorde zij enig geraas en even later dichterbij voor haar woning verschillende mensen, razende en jouwende, zonder dat zij het kon verstaan en zij weet ook niet wie het waren. Enige mensen stootten op haar deur die eenvoudig met een wervel was afgesloten. Deze sprong open en zij weet van de schrik niet of toen enige mensen naar binnen zijn gekomen. Tegelijkertijd werd er op het venster in de lemen wand op het

De Nieuwe Haart, aangegeven op de Tranchotkaart van circa 1810.

westen geslagen zodat dit van de muur afraakte en het glasraam daarachter door stoten of smijten stuk raakte. Vervolgens forceerde men de lemen wand zodat daar een gat in kwam. Van schrik vluchtte Maria naar de zolder terwijl haar kinderen nog beneden waren. Zij hoorde enige mensen in de kamer die zeiden “ we willen het maar allemaal inloopen”, waarop Maria, gewapend met een turfspade, van de zolder wegluchtte naar het huis van schepen J. Daamen. Deze ging direct met haar en de dorpsdienaar op pad naar de Nieuwe Haart, naar de woning van Antoon Maxwil bijgenaamd Hansworst. Daar aangekomen troffen zij niemand meer aan. Zij zagen dat de hele getuinde en met leem besmeerde wand, met alles wat daartegen hing, naar binnen was gestort. Onder het puin zagen zij gebroken meubelen en spiegelglas. De schepen heeft nog bij de naaste burens aangeklopt, maar er was niemand meer op. Omdat het rustig was ging Daamen weer naar het dorp terug. De volgende dag hoorde de schepen dat Maria ook met een geladen geweer zou hebben getracht op de menigte te schieten, maar dat het geweer ketste.

In overleg met ambtman J. Krieger besluit de schout die dag Maria in hechtenis te nemen en laat haar, om verdere ongeregelheden te voorkomen, door Jan Huijbers, rigterbode te Beugen, op 16 december in civiele gijzeling naar Grave brengen. De stiefvader Antoon Maxwil is Beugen dan ontvlucht.

De verhoren

Uit het verslag van de verhoren kunnen we het beste opmaken hoe het tot dit volksgericht is gekomen en wat er zich volgens de verschillende getuigen allemaal in Beugen op de Haart heeft afgespeeld.

Direct al op 16 december verhoren Jacobus Daamen, Hermanus Nielen en Gradus Ebben, schepenen te Beugen, in aanwezigheid van schout-civiel Van Duijnhoven, de buurtgenoten Mechel de Haas, weduwe van Derk Ebben, en Willemina Creemers. De eerste comparante Mechel verklaart dat zij al afgelopen vasten begon te vermoeden dat de bij haar in de buurt wonende Maria Hendriks zwanger was. Dat zij daarin was bevestigd door de verklaring van haar zoon Hendrikus Ebben, omdat hij de woensdag van Sint Anthoniskermis in de avond een kind had horen schreeuwen in de kamer van Maria Hendriks en wel een klein kind aan de stem te horen. Volgens haar was Maria ook na die woensdag acht of tien dagen even dik gebleven als daarvoor, maar dat na die tijd alle tekenen van zwangerschap verdwenen waren. De tweede comparante Willemina verklaart dat ook zij in de vasten was gaan vermoeden dat Maria zwanger was. Zij woont in hetzelfde huis als Maria en de kamers zijn slechts gescheiden door een wand. Ook zij heeft omtrent de kermis in Sint Anthonis duidelijk het geschreeuw gehoord van een zeer klein kind in de kamer van Maria Hendriks. Na die tijd vertoonde haar buurvrouw duidelijk niet meer de tekenen van zwangerschap als voor de kermis in Sint Anthonis. Zij verklaren ook dat zij hebben horen zeggen dat Maria Hendriks en haar stiefvader Anthoon Maxwil enige tijd voor de kermis in Sint Anthonis samen of alleen zijn geweest bij Johanna de vroedvrouw te Boxmeer. Ook Hendrikus Ebben, daarnaar gevraagd, blijft bij zijn verklaring dat hij het huilen van een pas geboren kind heeft gehoord in de kamer van Maria Hendriks. Alle drie de getuigen verklaren niet te kunnen schrijven en tekenen de verklaring met een kruisje. Zij hebben deze verklaring op de 21^e december onder ede bevestigd.

Men had het er in Beugen maar druk mee. Eveneens op 16 december verklaren J. Daamen, H. Nielen, R. Gerrits en G. Ebben, leden van het gemeentebestuur van Beugen, ten overstaan van J. Krieger, ambtman van de stad Grave en het Land van Cuijk, dat de persoon van Maria Hendriks in Beugen ter kwader naam en faam bekend staat, zij al twee onechte kinderen heeft en thans zou boeleren met haar stiefvader Antoon Hendriks, ook wel genaamd Antoon Makswil ofwel Hansworst en van wie zij volgens de geruchten onlangs een kind zou hebben gebaard, dat in Sint Anthonis te vondeling is gelegd en gevonden.

Vervolg van het proces

Op maandag 25 april 1808 komen vanuit Sint Anthonis Willemijn Verhof weduwe van Peter Jordens en de huisvrouw van Thomas Egbers, waar het te vondeling gelegde kind is besteed, naar Grave. Ook hebben zij het gevonden kind Antonia meegebracht. Aan Maria wordt in aanwezigheid van hen gevraagd of zij op woensdag 28 oktober een kind heeft gebaard en in Sint Anthonis te vondeling heeft gelegd. Maria ontkent dit. Als proef wordt het kind aan Maria getoond. Op het zien en schreien van het kind is gearresteerde schijnbaar aangedaan, maar Maria blijft volharden in haar ontkenning en zegt “het is mijn kind niet” .

Gerechtelijke molens draaien traag en pas op 11 juli 1808 wordt Maria Hendriks in Grave door de Hoge Vierschaar verhoord. Zij bevestigt dat zij Maria Hendriks heet, 34 jaar oud is en in Beugen geboren en wonende. Ook is zij ongehuwd en nimmer getrouwd geweest. Zij geeft toe dat zij met twee manspersonen

een oneerbaar leven heeft geleid en met hen “vleeselijk heeft geconverseerd” en meer dan eens zwanger is geweest en een kind heeft gebaard.

Zij heeft in Groesbeek gediend en in het huis woonde ook een commies, maar zij was maar twee keer bij hem geweest en woonde niet met hem samen. Dat daaruit op 7 september 1799 een kind is geboren waarvan de vader een zekere Peter Bode, zijnde een Fransman, was. Het kind is gedoopt en heet Anna maar dat dit eigenlijk Johanna moest zijn, naar haar moeder. Dat de achternaam Peters afkomt van de vader Peter Bode. De in het doopboek genoteerde naam Van Krol heeft zij niet opgegeven. Ten aanzien van Jan van den Berg verklaart zij dat zij niet drie weken bij hem heeft gewoond, maar slechts een keer bij hem is geweest en daarvan in verwachting is geraakt. Dat het kind daaruit op 29 november 1804 in Beugen is geboren waarbij zijn als vader heeft genoemd Jan van den Berg. In het doopboek is het kind ingeschreven als Maria van Gemert. Maria Hendriks bevestigt dit en zegt dat die achternaam daaruit moet voortkomen omdat haar vader van Gemert afkomstig was. Zij is van het kind bevallen voordat de vroedvrouw Johanna Maria van Wel, vrouw van Joseph de Wijze, aanwezig was. In het doopboek staat Roelof, de vader van Jan van den Berg, als zijnde de vader genoteerd. Zij zegt dat zij daar niets van weet omdat haar niets gevraagd is en dat Jan van den Berg de vader is.

Op de vraag of Jan van den Berg destijds bij zijn vader inwoonde verklaart Maria dat dat niet zo is en dat zij in Holland bij hem is geweest en daar in zijn huis heeft geslapen. Op de vraag of Roelof van den Berg dezelfde persoon is waarbij zij te Nijmegen en te Beugen woonde en waarmee zij na de komst in Beugen voor het gerecht daar is verschenen om ten huwelijk ingeschreven te worden, antwoordt zij ja.

Dan wordt haar gevraagd of de geruchten als zou zij met haar stiefvader Antoon Makswil, alias Hansworst, boeleren waar zijn. Zij antwoordt dat dit niet waar is. Ook ontkent zij dat zij als gevolg daarvan in het vorige jaar opnieuw zwanger was geworden en op woensdag 28 oktober 1807 in de vooravond een kind heeft gebaard. Op de vraag of dit het kind is dat op die dag in Sint Anthonis voor het huis van smid Martinus Remmen te vondeling is gelegd, zegt zij dat zij toen geen kind heeft gehad. Op de vraag waarom zij op 25 april, toen haar het kind werd getoond, schijnbaar innerlijk aangedaan was, antwoordt zij dat dat niet zo is geweest omdat het kind niet haar vlees en bloed was. Zij zegt niet te weten dat zij te Beugen een ergerlijk leven heeft geleid, maar dat dikwijls, als Van den Berg dronken was, er wel gekeven werd. Op de vraag of haar gedrag aanleiding is geweest voor de baldadigheden bij haar woning op zondag 13 december 1807 en die met de naam beerjagerij gewoonlijk bestempeld wordt, antwoordt zij dat op die avond tijden het blazen op de hoorn is geroepen “Hansworst moet op de koord”. Zij bevestigt dat het zo is dat de verzamelde menigte de wand van haar woning met alles wat daar tegenaan hing verbrijzeld heeft en dat haar stiefvader en zij de woning zijn ontvlucht. Ook bevestigt zij dat zij tijdens deze beerjagerij voor hoer is uitgescholden. Zij heeft zich niet met geweld tegen de menigte willen verzetten en verklaart dat zij het geweer alleen in de hand heeft gehad om het samen met andere goederen te verzetten. Wel heeft zij zich met de turfspade gewapend te weer gesteld. Zij verklaart dat alles wat zij gezegd heeft waar is en tekent met een kruisje, zeggende niet te kunnen schrijven.

Ook na herhaalde verhoren blijft Maria ontkennen dat zij in oktober 1807 een kind heeft gebaard en te vondeling gelegd. De aanklager betreurt het dat het toepassen van tortuur is afgeschaft anders zou beklagde deze laatste daad wel bekend hebben, zo denk hij.

Nu het bewijs daarvan niet geleverd kan worden, wordt Maria Hendriks op 20 augustus 1808 veroordeeld voor hoerij en ergerlijk gedrag alsmede overtreding van artikel 44 van het echtreglement, namelijk samenwonen en vleeselijk converseren met meerdere mannen waaruit kinderen zijn geboren buiten een huwelijk. Zij wordt veroordeeld tot 8 achtereenvolgende dagen op water en brood en de tijd dat zij in voorarrest is geweest wordt mede als straf gezien. Ook wordt zij veroordeeld tot betalen van de kosten van het geding.

De vrijlating en verdere leven

Dat was dan ook meteen een nieuw probleem voor Maria. Zij had zoals we al gezien hebben weinig te makken. Op 29 augustus zit ze nog in de gevangenis, nu in gijzeling voor de betaling van de kosten van het proces. Zij verzoekt om kwijtschelding daarvan uit hoofd van haar armoede. Het hof stemt er op 15 september 1808 mee in en zij krijgt, gelijk in andere gevallen, kwijtschelding van de boete.

Direct daarna zal ze op vrije voeten zijn gesteld en waarschijnlijk weer naar Beugen teruggekeerd. Haar stiefvader is na de ontvluchting mogelijk naar Ottersum getrokken waar een zus van hem woonde. In

Ottersum trouwt hij met Petronella Kortings en sterft 8 januari 1827 in Heijen, waarbij is aangetekend dat hij in Ottersum woonde.

Misschien is na deze turbulente tijd enige rust in haar leven gekomen. In de gevangenis heeft zij ruim de tijd gehad om over haar verdere leven na te denken. De eerste jaren horen we niets van haar tot het er toch nog van komt dat zij zich aan een nieuwe man bindt.

Maria Hendriks trouwt op 17 juli 1814 in Beugen met Gerardus Jacobs, geboortig van Horst. Zij is dan 43 jaar oud en hij 66. Weer enige jaren later op 4 november 1821, trouwt in Oeffelt haar eerste dochter Anna, geboren in Groesbeek, met Thomas Hendriks. Opvallend is dat bij dit huwelijk staat aangegeven dat zij een dochter is van Gerardus Jacobs. Ook in het uittreksel uit het doopregister van Groesbeek, dat bij het huwelijk wordt overlegd, wordt zij Anna Jacobs genoemd en niet Anna Peters. Kennelijk wil men het verleden vergeten. Anna wordt niet oud. Zij sterft in april 1838 in Oeffelt en is dan 38 jaar oud.

De andere dochter Hendrina heet bij haar overlijden in september 1830 ook Jacobs. Zij is ongehuwd en wordt maar 25 jaar oud. Zij heeft steeds bij haar moeder gewoond.

Het eerste huwelijk van Maria is maar van korte duur. Op 30 november 1823 overlijdt Gerardus en is Maria weduwe. Toch komt er nog een nieuwe man in haar leven. In oktober 1834 trouwt zij, 63 jaar oud, in Beugen met de dan 55 jaar oude Hendrikus Hendriks. Hendrikus is in 1779 in Beugen geboren en in het dorp een bekend figuur omdat hij daar veldwachter is. Hij is een zoon van Stephanus Hendriks, die veldwachter in St. Agatha was en van Christina Peters. Gezien het verleden van Maria in Beugen toch een opmerkelijk feit. Kennelijk worden haar jeugdzonden haar niet meer door de gemeenschap aangerekend. Maria overlijdt op 29 december 1843 in Beugen. Zij is dan 72 jaar oud en heeft dus haar beide kinderen overleefd.

Hendrikus hertrouwt drie jaar later in april 1846 met Catharina Jurgens uit Mill. Hij overlijdt op 18 september 1863 en is dan 84 jaar oud.

Uit dit korte levensverhaal blijkt dat Maria de eerste helft van haar leven een zware en onzekere tijd heeft gehad. Of haar gedrag in haar aard zat of dat het een voortvloeisel van de omstandigheden was, we zullen het niet weten. Feit is wel dat zij zeer vroeg haar vader verloor, dat moeder hertrouwde met iemand uit het soldatenmilieu en dat het overigens een arm gezin was. Voor Maria zal het, als ongehuwde moeder, een hele zorg zijn geweest om voor haar en haar twee kinderen een goed onderdak te vinden en voldoende kleding en eten te hebben. In haar latere leven is weliswaar wat rust gekomen, maar de zorgen waren ook dan nog niet voorbij. Zij verliest haar eerste man, hertrouwt weer en wordt voor die tijd redelijk oud. Met al deze facetten zou een complete roman kunnen worden geschreven met ook nog een goed einde.

Bron:

Archief Hoge Vierschaar van Grave.

Literateur: "Een land met goede Justitie" door J.J.J. van Dongen (1999).